

63. ročník Fyzikálnej olympiády

v školskom roku 2021/2022

Kategória B

Krajské kolo – text úloh v maďarskom jazyku

1. Egyensúlyi helyzet

Egy $R = 10$ cm belső sugarú gömb alakú edényben két kicsi, $m_1 = 50$ g és $m_2 = 15$ g tömegű golyó van. Egy vékony $m_3 = 10$ g tömegű homogén pálcza köti őket össze.

- Mekkora α szöget zár a pálcza a vízszintes síkkal egyensúlyi helyzetben, ha a pálcza hossza $l = 14$ cm?
- Mekkora lehet az m_3 tömegű pálcza maximális l_m hossza, hogy mindkét golyó az edény belsőjében maradjon?

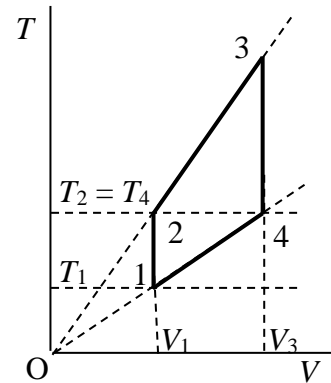
Az edény és golyók közti súrlódás elhanyagolhatóan kicsi, akárcsak a golyók mérete – a golyók tömegi pontok.

2. A körfolyamat

Az ideális egyatomos molekulájú He-gáz által végzett 1-2-3-4-1 körfolyamatot a B-1 ábrán T-V állapotdiagrammban ábrázoltuk. A gáz mennyisége $n = 2,0$ mol, kezdeti hőmérséklete $T_1 = 250$ K, térfogata $V_1 = 4,5$ L, továbbá $T_4 = T_2$. A körfolyamat hatékonysága $\eta = 8,0$ %.

- Mekkora a gáz p_1 nyomása az 1 állapotban?
- Nevezd meg és jellemezd fizikailag az 1-4 és 2-3 állapotváltozásokat!
- Mekkora a $q = T_2/T_1$ hőmérsékletarány?
- Mekkora a gáz p_3 nyomása a 3 állapotban?

Az egyetemes gázállandó $R = 8,314 \text{ J} \cdot \text{mol}^{-1} \cdot \text{K}^{-1}$, az egyatomos molekulák szabadságfokainak száma $s = 3$.

B-1 ábra

3. Cháron

Pluto, a Naprendszer törpebolygója – nevét a római alvilág istenéről kapta (a korábbi, görög mitológiában az alvilág istene Hadész). A Plutót 1930-ban fedezték fel, kísérője Charon. Kharrón (Charon), a görög mitológiában, a holt lelkeket szállította át ladikjában a Sztüx folyón. Charont, a Pluto holdját 1978-ban fedezték fel.

A Charon tömege $M_C = 1,520 \times 10^{21}$ kg nagyjából 8,6-szor kisebb a Pluto $M_P = 1,305 \times 10^{22}$ kg tömegétől. A Charon átmérője $D_C = 1\,208$ km. A két égitest külön-külön körpályán mozognak közös súlypontjuk körül, miközben a központjaik közti távolság $d = 19\,571$ km. Charon keringése kötött, tehát egész idő alatt ugyanazzal az oldalával fordul a Pluto felé (ugyanúgy, ahogy a Hold a Hold-Föld rendszerben).

- a) Mekkora a közös súlypont körül keringő Charon körpályájának sugara?
- b) Mekkora a Charon T keringési ideje (amely alatt megkerüli a közös a súlypontot)?
- c) Határozd meg, mekkora a nehézségi gyorsulások relatív különbsége a Charon felületén a Plutóhoz legtávolabbi és legközelebbi pontjaiban!

A gravitációs állandó $G = 6,67 \times 10^{-11} \text{ N} \cdot \text{m}^2 \cdot \text{kg}^{-2}$. Tételezzük fel, hogy a Charon egy homogén gömb. A Charon forgástengelye merőleges a síkra, amelyben az égitestek keringenek közös súlypontjuk körül.

4. Tömegspektrométer

A természetben a klórnak (protonszáma $Z = 17$) két stabil izotópja fordul elő. Relatív előfordulásukat a B–2 ábrán látható spektrométerrel határozták meg.

Az ionizációs kamrában kettéválasztjuk a KCl molekula atomjait, majd Cl^+ és K^+ ionokká alakítjuk őket.

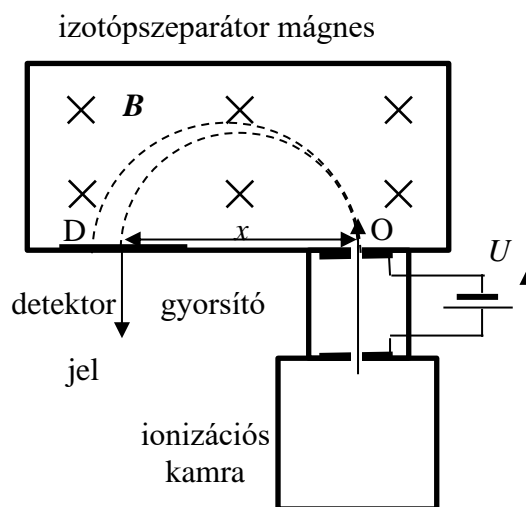
- a) A KCl molekula kötési energiája $E_{\text{KCl}} = 427,4 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$, a neutrális klóratom ionizációs energiája $E_{\text{Cl}} = 1\,251,2 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$, a káliumatomé $E_{\text{K}} = 418,8 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$.

Fejezd ki egy KCl molekula E_{vKCl} kötési energiáját, egy Cl atom E_{iCl} és egy K atom E_{iK} ionizációs energiáját eV (elektronvolt) egységben!

Mekkora a fent megadott energiákkal rendelkező fotonok λ_{KCl} , λ_{Cl} , λ_{K} hullámhossza, és az elektromágneses tartomány melyik tartományába esnek?

- b) Az ionizációs kamra kis nyílásából kilépő Cl^+ és K^+ ionokat felgyorsítja a gyorsító U gyorsítófeszültsége – a gyorsító pozitív pólusától a negatív irányában gyorsítva azokat. Milyen sebességre gyorsítja a ${}^{39}_{19}\text{K}^+$ ionokat az $U_1 = 40 \text{ kV}$ gyorsítófeszültség? Tételezd fel, hogy az ionok elhanyagolhatóan kis kezdeti sebességgel lépnek ki az ionizációs kamrából!
- c) A felgyorsított ionok belépnek az izotópszeparátor mágneses terébe, amelyben a homogén mágneses térre merőlegesen mozognak, és a D detektor finom felbontású érzékelő mátrixába csapódnak be (pixelekbe). A mágneses tér B indukciójának nagysága $B = 2,0 \text{ T}$. A becsapódások elektromos jelet hoznak létre, amelyeket egy számítógép értékel ki. Vezesd le, hogy az O belépési ponttól mekkora x távolságban csapódnak be az ionok a D detektorba! Mekkora x_{D1} távolságban (az O belépési ponttól) és mekkora v_{D1} sebességgel csapódnak be az U_1 gyorsítófeszültséggel gyorsított ${}^{39}_{19}\text{K}^+$ ionok a D detektorba?
- d) A detektor további két távolságban $x_2 = 170,4 \text{ mm}$ -en és $x_3 = 175,2 \text{ mm}$ -en klórion becsapódásokat, valamint $x_4 = 184,4 \text{ mm}$ -en káliumion becsapódásokat érzékelt. Mekkora a megfelelő klór- és káliumionok relatív atomtömege? Hány neutron van a két-két K^+ és Cl^+ ion atommagjában!

Az Avogadro-állandó $N_{\text{A}} = 6,022 \times 10^{23} \text{ mol}^{-1}$, az elemi elektromos töltés $e = 1,602 \times 10^{-19} \text{ C}$, a Planck-állandó $h = 6,626 \times 10^{-34} \text{ J} \cdot \text{s}$, a fény terjedési sebessége vákuumban $c \approx 3,00 \times 10^8 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$, az atomi tömegegység $u = 1,661 \times 10^{-27} \text{ kg}$.

B–2 ábra